

Slovo a obraz v renesančním cestopise (Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic: Cesta z Království českého do Země Svaté)

DANUŠE KŠICOVÁ

Masarykova univerzita Brno

Danuše Kšicová je emeritnou profesorkou ruskej literatúry na Masarykovej univerzite v Brne (Filozofická fakulta, Ústav slavistiky). Zaoberá sa porovnávacím štúdiom ruskej a českej literatúry a kultúry i translatológiu. Je autorkou ôsmich kníh a spoluautorkou ďalších siedmich (napr. Ruská poezie v interpretaci Františka Táborského, 1979; Poéma za romantismu a novoromantismu, 1983; Secese. Slovo a tvar, 1998; Od moderny k avantgardě. Rusko-české paralely, 2007). Doma i v zahraničí publikovala viac ako tristo päťdesiat štúdií, recenzií a ďalších prác. Prekladá drámu i poéziu, zúčastňuje sa domácich i zahraničných kongresov a konferencií, na organizácii ktorých sa sama podieľa. Prednáša na pozvanie českých i zahraničných univerzít a iných inštitúcií. Svoj vedecký výskum popularizuje mediálne. Bola jej udelená bronzová medaila Purkyňovej univerzity v Brne, zlatá medaila Masarykovej univerzity a pamätná medaila Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne za zásluhy o rozvoj fakulty. Medailony o nej sú publikované v personálnych slovníkoch v Českej republike, Veľkej Británii a Spojených štátoch amerických.

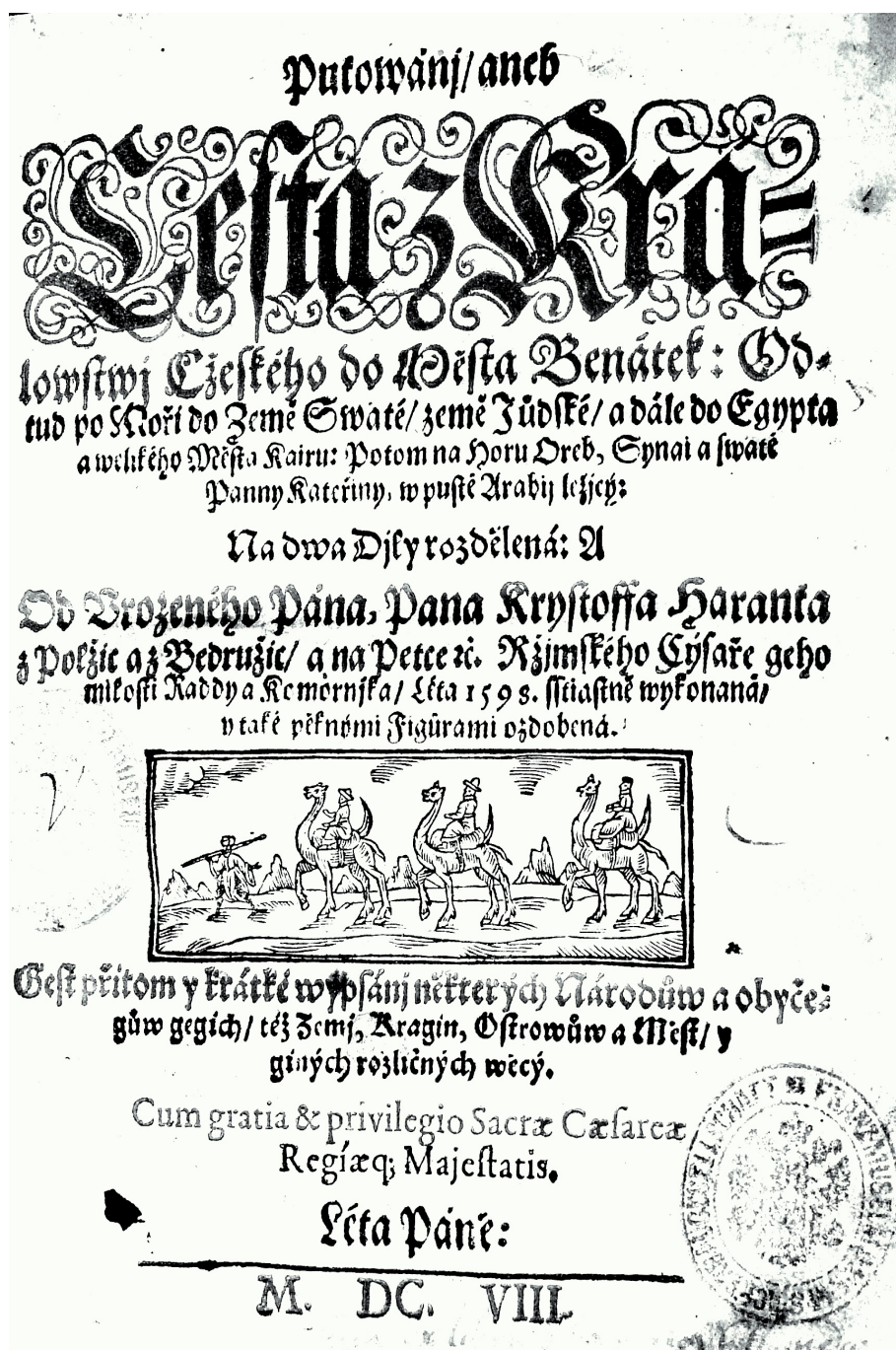
Zameriava sa na výskum synkretizmu rozličných druhov umenia, predovšetkým literatúry a výtvarníctva s presahom k divadlu. V najnovšej monografii Od moderny k avantgardě. Rusko-české paralely (2007) zachytáva zložitú peripetiu premien, ktoré na prelome 19. a 20. storočia prebiehali v ruskej próze, dráme a poézii, v divadle a výtvarnom umení. Z porovnávacieho aspektu jej sondy vedú k českému a európskemu kontextu, k prepojenosti s filozofiou a k problematike znaku, symbolu a mýtu.

Prof. Kšicová predniesla na pozvanie Ústavu svetovej literatúry SAV dňa 12. mája 2010 prednášku venovanú sémantickej analýze vzájomného vzťahu obrazu a textu v renesančnom cestopise, ktorú uverejňujeme.

Soňa Pašteková

ABSTRAKT

Cesty do Svaté země tvoří vzhledem k sakrálnímu poslání specifický typ cestopisu. Jeho proměny jsou demonstrovány na srovnání putování ruského středověkého převora Daniila (1104-07) a nejslavnějšího českého renesančního cestopisu šlechtice, diplomata a hudebníka Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic (1598). Jeho dílo je pozoruhodné i řadou autorových ilustrací, navazujících na středověké miniatury, jež doprovázely mnohá vydání *Milionu* Marca Pola, či na neméně populární středověké bestiáře. Mají však výraznou výpovědní hodnotu, obohacující sémantiku textu.

Obr. 1. K. Harant, Titulní stránka cestopisu

Cestování jako výraz touhy po nabytí ztraceného ráje jakožto symbolu prvotní čistoty je charakteristické nejen pro šamanské rituály, o nichž píše Eliade (1998, 52–63), ale také pro putování křesťanů do Svaté země, jež lze chápat jako specifický způsob sebe očisty – ve středověké terminologii „zbavení se hříchů“. Tento zdůrazněný voluntarismus a směřování k vytčenému cíli odlišuje žánr cestopisu od tématu člověka na cestě, jež je charakteristické pro starořímské romány nebo renesanční eposy, jejichž hrdinové putují podobně jak je tomu v kouzelných pohádkách neznámými cestami k toponymicky nejasnému cíli, protože jejich hlavním úkolem je hledání, nejčastěji unesených nevěst (Bachtin, 1975; Krejčí, 1964). V daném případě je cestování spjata s motivem napětí a tím i zábavnosti. Přeměna v žánr cestopisu s sebou nese spolu s posílením dokumentárnosti také důraz na funkci poznávací (Klátík, 1968). Putování do Svaté země mají v žánru cestopisu zvláštní postavení, neboť plní hluboké duchovní poslání (Gurevič, 1972; Potebnja, 1976). Základním motivem těchto cest byla odvěká víra, že modlitba realizovaná na posvátných místech má mnohem větší účinnost než je tomu jinde. Křesťanství v podstatě jen navázalo na to, co bylo známo nejen v antice, ale i v nejrůznějších pohanských kulturách. Ve středověku, ale i později proto pouti k Božímu hrobu plnily především funkci sakrální. Jejich počátek spadá do 4. století, kdy se do Palestiny vydala sv. Helena, matka Konstantina I. Velikého (275–337, od r. 306 římský císař), jenž r. 313 ediktem milánským povolil křesťanství a r. 330 založil na místě Byzantia Konstantinopolis jako hlavní město východní říše, jejíž význam vzrostl po rozdělení římské říše na západní a východní (395) a zvláště pak po zániku západořímské říše (476). Sv. Helena (asi 255–330) již jako zralá žena v Palestině zakládala chrámy a podle legendy tam našla Kristův hrob i kříž, na němž byl ukřižován. Z prostředku popravy, masově užívaného ve starém Římě, se tak stal posvátný kult, umocňovaný množstvím vyobrazení a posléze i vztyčováním nejrůznějších replik ve volné přírodě. Římský císař Constantinus I. nechal v letech 326 až 335 postavit baziliku Svatého hrobu na místě Ježíšova hrobu poblíž Golgoty, jenž se po posunutí jeruzalémských hradeb v letech 41–44 ocitl uvnitř města. Po stopách sv. Heleny do Jeruzaléma putovala řada poutníků, zvláště poté, co církevní otcové, kteří v čele s Grigorijem Nisským pouti koncem 4. století kritizovali, od své kritiky upustili a naopak je začali podporovat. Vzhledem k velkému náboženskému vzepětí širokých lidových vrstev lze za masovou pout k Božímu hrobu pokládat i křížové výpravy.

Po církevním schismatu, k němuž došlo r. 1054, a jehož důsledkem bylo rozdělení církevních mocenských center mezi Řím a Konstantinopol, provázené řadou úprav administrativních, ideologických i obřadních, se přirozeně setkáváme s jistými důsledky této skutečnosti i ve slovesné výpovědi dávných poutníků různé církevní orientace.

Jako příklad rané etapy daného žánru lze uvést jeden z nejslavnějších středověkých cestopisů ortodoxní orientace *Život a putování Daniila, převora Ruské země* (Žitije i chozdenije Daniila, Russkoj zemli igumena), uskutečněné zřejmě v letech 1104–07, tj. v době, kdy byla Palestina v rukou křížáků. Toto jedinečné dílo má ve staroruské literatuře v žánru putování do Jeruzaléma výjimečné postavení. Daniil, jenž byl pravděpodobně převorem jednoho z klášterů Černigovského knížectví, byl po svém

příchodu do Jeruzaléma hostem kláštera sv. Savvy. Odtud se vydával na cesty po celé zemi v doprovodu jednoho z klášterních mnichů, kterého charakterizuje jako muže svatého a učeného, který již prožil mnoho let. Protože si Daniila oblíbil, stal se jeho věrným průvodcem nejen po Jeruzalémě, ale i po celé zemi včetně Tiveriadského jezera, Favoru, Naziru, El-Chalilu i Jordánu. Po dobu Daniilova šestnáctiměsíčního pobytu v Palestině mu byl nápomocen rovněž král Balduin, jenž po úspěchu první křížové výpravy, vyhlášené papežem r. 1095 a konané v letech 1096–97, stanul v čele jeruzalémského království, utvořeného r. 1099 (*Dějiny středověku* I., s. 166–178).

Obrovský ideologický posun, k němuž došlo za oněch pět set let, jež dělí předpokládanou dobu vzniku Daniilova rukopisu (1108) a rokem 1608, kdy vydal svůj renesanční cestopis Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic (1564 – 21. 6. 1621), je patrný již z úvodních slov, jimiž oba autoři provázejí svoje vyprávění. Hluboce věřící převor Daniil, snižující podle dobového zvyku sám sebe, aby tím více vynikla boží vůle a pomoc, zdůrazňuje, že svou pouť popsal především proto, aby všichni, kdo si jeho líčení svatých míst přečtou, budou před Bohem rovni těm, kdo svatou pouť sami vykonali. Důležitost a posvátnost své duchovní mise ostatně Daniil vyjadřuje nejen popisem míst, drahým všem křesťanům, ale i mistrným stylem zkušeného kazatele, jehož dikce dosahuje v momentech nejvyššího zaujetí básnické síly, pronikající hluboce do srdce věřících. Není divu, že se jeho dílo dochovalo v tak obrovském počtu opisů. Zatímco ještě Nikolaj Gudzij, autor znamenitých *Dějin staroruské literatury*, jenž koncem 50. let minulého století navštívil brněnskou univerzitu, uvádí, že Daniilovo putování se dochovalo asi ve sto opisech z doby od 15. do 19. stol. (Gudzij, 1953, 110), v komentáři k *Žitiju i choždeniju Daniila* v antologii staroruských putování do Svaté země se hovoří již o 150 opisech (*Putešestvija*, 1995, s. 10). Všechno nasvědčuje tomu, že Daniilovo líčení posvátné pouti do Jeruzaléma patřilo k bestsellerům Kyjevské Rusi.

Zcela jiným stylem je psána desetistránková Harantova *Předmluva ke čtenáři* (Harant, 1854, d. 1, s. XXIII–XXXII). Učený Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic v ní podává systematický přehled autorů, kteří význam cestopisu oceňovali jako Aristoteles, či sami hojně cestovali, aby si rozšířili svoje znalosti a přispěli tak k poznání nových krajů. Jmenuje řadu spisovatelů včetně Homéra, upozorňuje na četné zmínky o putování ve Starém Zákoně. Z nové doby vysoce oceňuje objevnou cestu Kryštofa Kolumba a vypočítává i české poutníky od pražského biskupa Menharta (r. 1130) až po urozeného pána, pana Zdeňka Adalberta z Lobkovic či Viléma Slavatu z Chlumu, kteří se po putování po mnoha zemích dočkali vysokého státního postavení. Z Platona si Harant bere poučení, že „důmyslnější bývá ten, kdo mnoho prošel“ (s. XXVIII). Závěrem pak zmiňuje svoje vlastní cestovní zkušenosti z Palestiny, okupované Tureckem, s nímž tehdy vedl Rudolf II. válku. To byl důvod, proč se musel vydávat buď za Itala či Poláka. Prozrazení pro něho znamenalo smrtelné nebezpečí. Svůj cestopis napsal na naléhání svých přátel, neboť byl přesvědčen, že podá o navštívených zemích mnoho nových informací, které čtenář nenalezne u jeho předchůdců, jako byl Martin Kabátník (1493) či Oldřich Prefát (1546). Kromě důležité funkce poznávací, kterou Harant zdůrazňuje i celým stylem svého vyprávění, svědčícího o jeho hlubokých znalostech historických i kulturologických, nemalou roli sehrálo i jeho přesvědčení poli-

tické. V citované předmluvě Harant otevřeně píše o velikém nebezpečí tureckém, které poznal za své vojenské kariéry i za cesty po zemích, které Turci okupovali. O tom, že autor je učenec, zvyklý pracovat se spoustou pramenů, svědčí řada extempore zavádějící čtenáře i do míst, kam se sám autor nedostal, ale především způsob jeho výpovědi. Harant užívá dlouhých a složitých větných period, k nimž přivykl v latině, jež byla i jedním z jazyků, jichž na Blízkém východě používal.

Snaha o co nejúplnější poznání neznámých krajů a jejich reálií vedla Haranta k tomu, aby svoje dílo doplnil i řadou zajímavých kreseb, jež bývaly nedílnou součástí středověkých rukopisů včetně nejslavnějšího středověkého cestopisu – *Miliónu* Marca Pola. Kresby náboženského i profánního rázu zpestřují i putování bezprostředního předchůdce Kryštofa Haranta Oldřicha Prefáta z Vojanova (1523–1565), jenž se do Palestiny vydal r. 1546. Tento pražský hvězdář a matematik použil kreseb italského malíře Domenica dalle Greche († před r. 1558), jenž se r. 1546 vrátil z Palestiny a získal od papeže a benátské signorie povolení k tisku svých kreseb ze Svaté země. Prefát se s ním zřejmě seznámil v Benátkách před tím než odplul do Palestiny (Prefát, 1947, s. 353–360). Na rozdíl od něho Harant vytvořil ilustrace svého cestopisu sám. Ještě Karel Jaromír Erben – první novodobý vydavatel Harantova putování – uvádí, že se dochovalo pět dřevěných matric, z nichž se tisklo r. 1608 první vydání, provázené asi padesáti autorovými dřevoryty. Tehdejší sbor Matice české však Harantovu výtvarnou přílohu pokládal jen za archeologický materiál a rozhodl se, že ji do svého vydání nezařadí (Harant, 1854, s. XIX–XX). Jedinou výjimku učinil v případě mapy Jeruzaléma, kterou Erben zařadil na závěr prvního dílu svého vydání Harantova cestopisu (Harant 1854, d, 1, s. 296).

Jak dalece si svých kreseb vážil sám autor, je patrné již z mnohařádkového názvu na titulní straně (obr. 1, s. 4), v jehož závěru se uvádí, že je „pěknými figurami ozdobený“ (Harant, 1608). Aby ještě více zdůraznil výpovědní hodnotu svých kreseb, autor vložil do střední části titulního listu vyobrazení velbloudí karavany, táhnoucí pouští. Podíváme-li se na tento pozoruhodný výjev pozorněji, zjistíme, že se jedná o výtvarné zobrazení nejdramatičtější části Harantova putování, kdy se vydal přes varování káhirskeho konzula na Sinajský poloostrov, aby zde navštívil proslulý klášter sv. Kateřiny. Dokládají to špičaté skály v pozadí i tři jezdci na velbloudech, v nichž není obtížné identifikovat Kryštofa Haranta, jeho o deset let mladšího průvodce mladého Hermana Černína, pozdějšího manžela Harantovy vdovy, a dva arabské průvodce: jednoho na velbloudu a druhého v čele průvodu, opatřeného důkladnou poutnickou holí. Do druhého dílu pak Harant zařadil celý dřevoryt, znázorňující příjezd poutníků ke klášteru sv. Kateřiny (obr. 2, s. 8). Dominantní jsou na něm dva horské masivy: Hora sv. Kateřiny, na niž podle legendy andělé přinesli zesnulou mučednici, jejíž ostatky se dodnes v klášteře uchovávají, a Sinaj neboli Mojžíšova hora, v jejíž horní části jsou vytesány schody, jež na stylizovaném výjevu sahají až k horskému úbočí.

Harant si všímal i ještěrek a plazů, jichž byla ve skalách hojnost, a neopomněl zobrazit nad hroty útesů létajícího draka (obr. 3, s. 8), jaké viděl prodávat v Káhiře. Pítoreskní kresba velmi připomíná obdobné výjevy z tehdy ještě populárních bestiářů (Antonín, 2003).

Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic byl muž pozoruhodný jak svým nevšedním

Obr. 2. K. Harant, Dřevoryt s horou sv. Kateřiny a Sinajem

Obr. 3. K. Harant, Drak létající nad Sinajskou pouští

vzděláním, tak neobyčejným, tragickým osudem. Byl to vynikající vědec, hudebník a diplomat, jenž se pohyboval v blízkosti Rudolfa II., Matyáše II. a Fridricha Falckého, katolík, který posléze konvertoval k podoboží, aby nakonec stanul vedle ostatních českých pánů na Staroměstském náměstí, kde byl r. 1621 sťat. Byl potomek starého rytířského a posléze panského rodu z Polžic a Bezdržic v plzeňském kraji. (Jejich erb tvoří bílý kohout s červeným chvostem na černém poli, jak neopomněl zdůraznit na své úvodní rytině.) Vzdelání si rozšířil a prohloubil v pážecí službě u arciknížete Ferdinanda II. v Inšpruku (Innsbruck), tehdejším významném středisku uměleckého a společenského ruchu. Zde se utvářel jeho výjimečný hudební talent, tříbilo jeho vzdělání i společenské vystupování, zde získal perfektní znalost italštiny, jež mu v Palestině a Egyptě umožnila vydávat se za Vlacha. Tělesnou zdatnost si vyzkoušel ve službách císaře Rudolfa II. jako velitel oddílu českého vojska za své čtyřleté účasti ve válce s Tureckem (1593–1597). To vše mu nepochybně pomohlo přestát všechny svízele a nebezpečí jeho pouti, kterou posléze zvětšil v pozoruhodném cestopise, psaném na základě cestovních zápisků. Psal jej v letech 1603–1607 za svého druhého manželství s paní Barborou, vdovou po rytíři Karlu Škopkovi z Bílých Otradovic a na Pecce, jež mu však po čtyřletém manželství r. 1607 zemřela při porodu druhé dcery. Dopsán byl v Praze na Malé Straně, kde Harant dlel ve službách Rudolfa II. Zvláště tam měl příležitost setkávat se s řadou vynikajících malířů, mědirytců a rytců, jako byl Bartholomaeo Spranger, Egidip Sadeler, Joris Hoefnagel či Ottavio Miseroni (Racek, d. II, s. 30), což nepochybně příznivě ovlivnilo péči, již věnoval obrazové části svého cestopisu. Styl Harantových kreseb však svědčí o tom, že jejich tvůrce rozvíjí spíše podněty profánní středověké a renesanční miniatury. Cestopis je dedikován Rudolfu II., jenž jej podpořil. První vydání vyšlo u Veleslavína r. 1608. V Moravské knihovně v Brně je zastoupeno ve čtyřech nestejně zachovaných exemplářích. V rukopisném oddělení pražského Klementina je téměř neporušený výtisk s kolorovanými kresbami; na poslední straně **druhého dílu je erb vydavatele Daniela Adama z Veleslavína**. Druhé vydání vyšlo po padesáti letech r. 1658. Za ním následovalo r. 1678 vydání německé, které připravil autor za svého života, nestihl je však vydat. Množství obrazových příloh svědčí o tom, že kromě nadání hudebního byl Harant obdařen i talentem výtvarným a neobyčejnou vizuální pamětí (obr. 4, s. 10). Harantova hudebního odkazu si všímá již Zdeněk Nejedlý v jubilejním článku k Harantovu výročí, kde upozorňuje na to, že po násilné smrti bylo Harantovo dílo na delší dobu zapomenuto. Jeho hudební skladby unikaly pozornosti i pořadatelům jeho pozůstalosti. Do svého vydání, jež je podkladem naší analýzy, je nevložil ani hudebně vzdělaný Karel Jaromír Erben, uvozující oba svazky Harantovým hudebním heslem: „Ctnost se třpytí jako slunce“, dešifrovaným Františkem Kožíkem, jenž Harantův cestopis zkrátil a převyprávěl, aby je zpřístupnil širší čtenářské obci (Harant, 1988). Nejedlý zdůrazňuje Harantovo hudební vzdělání, nabyté již v Innsbrucku, jeho obeznámenost s gregoriánským zpěvem, mluví o jeho zájmu o jiné hudební kultury, jako byla např. hudba arabská atd. (Nejedlý, Melantrich).

Zcela fundamentální charakter má třídílná důkladná monografie hudebního vědce Jana Racka *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba* (Racek, 1970–1973), zaměřená převážně na hudební odkaz Kryštofa Haranta. Spisovatelova výrazná hudební orientace

se projevila vložením hudebních příloh do prvních vydání cestopisu, přestože podle posledních výzkumů nešlo o skladby napsané během Harantovy pouti do Palestiny. Jejich vložením do cestopisu autor sledoval spíše význam propagační, protože vše co bylo spjata se sakrální poutí nabývalo na duchovním významu (Kryštof, 2007). Pozoruhodná je i řada autorových zmínek o hudebních aktivitách poutníků, jichž se Harant aktivně zúčastňoval. Racek upozorňuje na to, že v době pobytu Haranta a Černína v Benátkách mělo toto město za sebou staletou hudební tradici. Haranta zaujala především benátská reprodukční praxe, podle Rackova názoru jej však mohlo ovlivnit i leccos ze slohových projevů benátské hudební školy (Racek III, s. 46). V cestopise jsou zmínky o tom, že jeho pisatel se účastnil zpěvů jak na lodi, tak na četných místech Svaté země, i při návštěvě posvátných lokalit Egypta, což ostatně patřilo k běžné praxi poutníků. Hudbě křesťanské i arabské Harant věnuje pozornost i ve svých učených extempore, vkládaných po prostudování řady spisů jak ze své vlastní knihovny, tak odjinud, které fundovaný pisatel pečlivě cituje. Tureckou hudbou však nebyl nijak nadšen, jak je to zřejmé ze slov, jimiž provází svoji kresbu trojice tureckých hráčů na drnkací, foukací a bicí nástroje. Podle něj hráli jakoby „svině pískala a osel bubnoval“ (Harant 1608, II, s. 59).

V době, kdy Harant psal cestopis, skládal také latinské verše, jež se však bohužel nedochovaly. Harantova uměleckého talentu si jeho současníci vysoce vážili, jak to dokazují epigramy, oslavné básně a sonety na Haranta a jeho dílo hudební i literární jak v prvním vydání Harantovy cesty (1608), tak v její německé edici (1678). Některé z těchto textů Racek cituje (Racek III, s. 52–56), ovšem s kritickou poznámkou, že autory těchto chvalozpěvů byli vesměs lidé na Harantovi hmotně či profesně závislí. Řadu dalších dobových souvislostí uvádí i Marie Koldinská v důkladné monografii o Kryštofovi Harantovi (Koldinská, 2004). Pohnuté osudy českého šlechtice, stejně jako jeho rodiny, přitáhly pozornost i autorů životopisných románů či dokumentární

Obr. 4. K. Harant, Turecká muzika

Obr. 5. K. Harant, Delfín

prózy (A. B., 1862), všímající si i osudů Harantova syna Václava Rudolfa Haranta, jenž se paradoxně stal katolickým knězem (Vystrčil, 2005). Ohlasem zájmu prostých čtenářů je převyprávění Harantovy cesty z pera spisovatele Františka Kožíka, napsané podle Erbenova vydání z r. 1854 a opatřené stylizovanými ilustracemi Zdeny Tábořské a Jiřího Běhounka. Jaká tedy byla ta proslulá Cesta Kryštofa Haranta, sepsaná s takovým zaujetím a nasazením přímo vědeckým?

Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic vyjel z Plzně 31. března 1598 a po zastávce u svého průvodce Heřmana Černína v Bystřici se oba vydali na cestu 2. dubna – tři roky po návratu nešťastného Rudolfova poselství z Konstantinopole, vyličené jeho mladistvým účastníkem Václavem Vratislavem z Mitrovic (1576–1635), zvaným Tureček. Cestu ukončili po řadě dosti dramatických dobrodružství v Benátkách 26. prosince 1598. Domů do Plzně se však Harant vrátil až po více než půl roce 13. října 1599. Výsledkem byl nejrozsáhlejší český renesanční cestopis, který Kryštof Harant vydal na přání řady přátel r. 1608 k desetiletému výročí své cesty a devět let poté, co Václav Vratislav z Mitrovic dokončil svoje *Příhody* (1599). Putování do Svaté země Harant uskutečnil za velmi napjaté politické situace dlouholetého válečného konfliktu s Tureckem. Válka s Tureckem vypukla r. 1591 poté, co Turci vnikli do Uher a zmocnili se některých měst a pevností. R. 1593 proti nim císař Rudolf II. vypravil vojsko. (Rudolf II. vládl v letech 1576–1611, od r. 1583 sídlil v Praze.) Tažení do Uher se tehdy zúčastnil jako velitel i Kryštof Harant. Po skončení tažení r. 1597 mu císař udělil z vděčnosti roční rentu 700 zlatých, o které však Harant musel po několik let dosti usilovně žádat (Racek II, s. 28–29). Válka s Tureckem pokračovala dál a trvala plných patnáct let (1595–1608), přestože po dobytí Györu v Uhrách byli již Turci v defenzívě.

Bezprostředním popudem k tak náročné cestě, a to do země ovládané nepřitelem, s nímž se nedávno osobně utkal ve válečném tažení, byla smrt Harantovy druhé ženy Evy z Chudenic (1597). Současní badatelé však usuzují, že možná ještě významnějším stimulem pro tak nebezpečnou výpravu mohl být politický kalkul – snaha zajistit si výhodnější postavení u dvora, což se za vlády Rudolfa II. skutečně stalo, i když ne v tom rozsahu, jak by si byl Harant představoval (Koldinská, s. 61).

Podobně jako jeho předchůdce Jan Hasištejnský z Lobkovic (1450 – 21. 1. 1517), jenž vyličil svou palestinskou pouť z r. 1493 v zajímavém cestopise, jenž však byl vydán až r. 1902, takže do vývoje žánru nemohl zasáhnout, jel i Harant obvyklou cestou evropských poutníků, nastupujících na loď v Benátkách. Podobně jako on začíná svůj cestopis líčením jízdy koňmo přes Německo a severní Itálii, podobně jako jeho měšťanský předchůdce, český bratr Martin Kabátník, jenž o dva roky (1491) předesl Jana Hasištejnského, navštívil rovněž Egypt. Zdá se však, že byl ze všech českých cestovatelů nejdovážlivější, protože do Sinajské pouště se vypravil jako jediný a téměř na to dopltil životem.

Budeme-li Harantův cestopis posuzovat z hlediska grafického uspořádání, pak se přesvědčíme o racionalitě a systematickosti jeho myšlení, jež nepochybně souvisí i s jeho technickým vzděláním. Ne nadarmo byl velitelem dělostřelectva, který si velmi pošramotil svoje postavení u dvora, když dal r. 1619 při obléhání Vídně odbojnými českými stavy v čele s Jindřichem Matyášem Thurnem ostřelovat dokonce císařskou rezidenci (<http://www.valka.cz/>). Hlavně tato okolnost rozhodla při jeho

odsouzení ke stětí spolu s ostatními českými Pány. Jako zkušený cestovatel Harant věděl, že musí svoje čtenáře nejdříve seznámit s trasou své cesty. Proto hned do první kapitoly zařazuje mapu jižní Evropy, Blízkého východu a severní Afriky s dominantou Středozemního moře a přilehlých oblastí, na níž jsou graficky vyznačena místa, která navštívil. Z ostrovů to byl Zante neboli Zákynthos, Candie neboli Kréta a Kypr. V Palestině přistáli v Jaffě, odkud se přes Ramu vydali na oslích a mulech do Jeruzaléma, kde se ubytovali ve františkánském klášteře, žijícím především z peněz, které mnozí získávali ubytováním poutníků.

Se stejným záměrem Harant začlenil na příslušná místa textu plastické nákresy Jeruzaléma, Káhiry a Alexandrie, jež byla posledním městem, které Harant v Egyptě navštívil, protože odtud vyplouvaly lodě do Benátek.

Napjatá politická situace, za níž se Harant spolu s Černínem vydali na svou pouť, je vedla k tomu, aby cestovali ve zvláštním poutnickém oděvu, jehož vyobrazení nalezneme rovněž na začátku cestopisu. (Pozri obálku – pozn. red.)

Šedou kutnu si cestovatelé dali ušít v Benátkách a připravili si tam i truhlu, jejíž systém je znám z popisu Prefátova, na kterého se Harant často odvolává. Nakoupili pak na cestu potraviny i víno, protože na rozdíl od předešlých poutníků o sebe museli pečovat sami. V té době se již do Judeje jezdilo mnohem méně. Srovnáme-li soupis spolucestujících Jana Hasištejnského, uvedený v závěru jeho cestopisu, včetně celkového počtu lidí cestujících na lodi zvané galeje, zjistíme překvapující počet 356. V porovnání s tím je sedm poutníků, mezi nimiž cestoval Kryštof Harant, množství zcela zanedbatelné. Je zřejmé, že do zemí ovládaných nepřátelskými Turky koncem 16. století putovali jen obzvláště stateční lidé, kteří se museli vydávat buď za Francouze, Poláky nebo Benátčany, kteří s Turky v té době bojovali. Zvláště nebezpeční pro ně byli egyptští Židé, z nichž mnozí znali slovanské jazyky, takže je mohli snadno identifikovat.

Podobně jako Oldřich Prefát otiskuje i Harant kresbu korábu, na němž vyjeli z Benátek. Na rozdíl od neutrální malby, kterou Prefát převzal od italského malíře Domenica dalle Greche, je Harantův dřevoryt zabydlen postavičkami námořníků, o jejichž profesním složení se podrobně rozepisuje. Jeho text je tak umocněn výtvarným zobrazením dynamiky života na lodi, který nebyl nijak idylický, jak to autor zdůrazňuje na mnoha místech cestopisu.

Dřevoryty, zachycující podivuhodné reálie mořské pouti i pobytu v Palestině a v Egyptě, Harant provází slovním výkladem a vkládá je do textu na místa, která se jich bezprostředně týkají. Jeho text tak nabývá na plastičnosti a výpovědní hodnotě. V duchu své doby, jež vedla císaře Rudolfa II. ke sbírání těch nejroztodivnějších anomálií, zaměřuje se i Harant na podivuhodné jevy přírody, jež mnohdy umocňuje fantazií, opírající se o rezidua středověkých představ o chování zvířat, opředěných nejrůznějšími bájemi. I taková pokojná a lidumilná ryba jako je delfin nabývá v Harantově podání, ovlivněném středověkými bestiáři, podoby značně krvelačné (obr. 5, s. 10). V Egyptě se dokonce doslechl, že delfíni neboli mořské svině připlouvají z moře do Nilu, kde napadají krokodýly velmi důmyslným způsobem: zježí svůj ostrý hřbet, pustí se pod měkké břicho krokodýlovo, které rozřežou až plaz vykrvácí a když mu do těla nateče voda, umírá (Harant, 1855, s. 186). Jde o pověru zřejmě spjatou s dávnými představami o tom, že Nil, kdysi zvaný Oceán, čerpá vodu z moře.

Sepětí s krokodýlem vzniklo pravděpodobně sémantickou přesmyčkou, protože pro delfíny, živící se drobnými rybami, představovali krokodýli smrtelné nebezpečí.

Nejvíce fantastických vyprávění i vyobrazení vznikalo v dávných cestopisech včetně Harantova na základě bájí, které se poutníci dozvídali od různých informátorů. Tak tomu bylo i s Harantovým vyprávěním o cvičených kočkách, které prý v někdejší klášterě na jedné z výsep ostrova Kypru mniši svolávali k jídlu zvoněním. Naučili totiž kočky lovit hady, kteří se tam velmi rozmohli. Nakonec se to však mnichům stalo osudným, protože hadi nakazili morem kočky a ty pak zase mnichy, takže všichni zahynuli a z kláštera zbyly jen ruiny. Výsledkem byl obrázek, na němž naivisticky pojednané kočky loví hady nedaleko klášterního cimbuří. V této souvislosti lze uvést dávný egyptský mýtus, zachycovaný na výjevu zobrazujícím nejvyššího egyptského boha – boha slunce Rea, jak v podobě kočky podřezává nožem hada, do něhož se převtěl představitel chaosu Apop, ohrožující každodenní pouť slunečního boha Rea (cs. wikipedia.org/wiki/Apop). Vzhledem k tomu, jak snadno prosakovaly pohanské mýty do křesťanské mytologie, lze i v tomto případě předpokládat jistou souvislost.

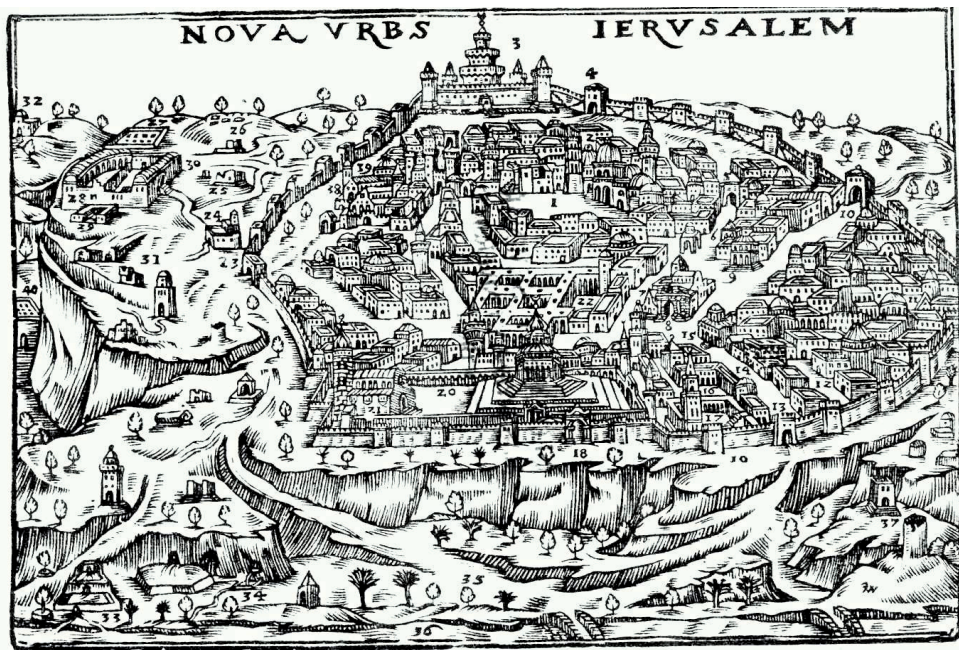
Je charakteristické, že z hlediska výtvarného doprovodu je Harantův cestopis kompozičně poněkud disparátní. Zdá se, že po příjezdu do Palestiny se Harant soustředil spíše na duševní prožitky než na výtvarné zachycování místních převážně náboženských reálií, známých z děl řady jeho předchůdců i z jakéhosi renesančního bedekru *Itinerarium sacrae scripturae*, tj. *Putování svatých Veleslavína, LP M.D.H na všecku Svatou Bibli obojího Zákona*, vydávaného Danielem Adamem z Veleslavína r. 1592. Obsahuje řadu vyobrazení Jeruzaléma, jeho památek, zvláště pak Mekky všech křesťanských poutníků - chrámu Božího hrobu. Návštěva této basiliky tvoří vždy vyvrcholení poutnických cest. Harantova skupina tam podle tradice strávila celou noc. Tak exaltované líčení, jaké je charakteristické pro Daniila, však u racionálního Haranta nenalezneme. Český poutník si spíše všímá pobořených a ohořelých zdí v okolí chrámu – pozůstatků nedávných bojů – a nečistoty, v níž museli návštěvníci chrámu protrpět noc. Baziliku Svatého hrobu, kterou Harant rovněž pečlivě vykreslil, srovnává s chrámem svatého Víta v Praze. Na své kresbě zachytil i kapličku nad Božím hrobem. Harant podrobně vypisuje návštěvu všech svatých míst v Jeruzalémě i v jeho okolí. Zvláště jej zaujalo Mrtvé moře, jehož výpary pokládá za jedovaté. Konstatuje, že u Mrtvého moře ani v jeho okolí nejsou žádná zvířata ani ptáci. Podobně Harant vylíčil slovně i několika výstižnými nákresey poutnický nejzajímavější místa Svaté země. Kromě dvou nákrešů různých částí Jeruzaléma Harant zachytil i Betlém a namaloval dvě scénky z cesty k Jordánu. Zajímavý je dřevoryt zobrazující skalnatou horu Quarantenu neboli „čtyřicet dní“, nazvanou podle doby, kterou zde strávil Kristus, postící se v této pusté pouštní oblasti. Po velké námaze se Harantovi s Černínem, zachycených na dané kresbě, podařilo vyšplhat do jeskyně, v níž kdysi našel Kristus útočiště. Na vrcholku hory byla polozbořená kaplička, odkud měli poutníci nádherný výhled na skalnatou Arábii i arménské hory, k řece Jordánu i místu Betel, odkud viděl Jákob žebřík sahající až k nebi a na něm anděly. U Jordánu, jejíž vodu poutníci s chutí pili až do doby, co se v ní začali koupat jejich arabští průvodci, byl Harant překvapen setkáním s nahými Araby, přioděnými jen jakýmsi zástěrkami z hustých nití. Příběhlo jich tam několik v doprovodu dětí s nadějí, že se jim podaří něco uzmout

z jídla, jímž byli poutníci vybaveni. Harant byl šokován jejich vzhledem: „... byli lotři těla suchého, jen kosti a kůže, opálení a černí, oči měli v hlavě veliké a vpadlé, pysky vysedlé a zuby ošklebené, a kůže jim s tváře visela.“ (Harant, 1854, s. 166) Tak je pisatel zachytil i na výstižné kresbě.

První díl svého cestopisu věnovaného návštěvě Svaté země Harant završuje schematickou mapou města, jíž předchází „Vypsání míst přednějších nového města Jerusalema“. Místa označená na mapě číslicemi Harant provází slovními vysvětlivkami. Závěrem líčí, co ho ve městě zvláště zaujalo.

Druhý díl začíná líčením cesty do Gazy. Nález velmi dlouhého hada, kterého Harant uviděl ležet na cestě, jej vyprovokoval ke kresbě plaza s vysoce vztyčenou horní částí těla, jenž se tak stal jakýmsi úvodem k bohatě výtvarně zachycené egyptské fauně a floře, jež pisatele zaujala nezvyklou exotičností. Již za plavby po Nilu do Káhiry si Harant všimá místních dřevin. Kreslí balzámový keř, který spatřil v císařské zahradě v Káhiře a rozepisuje se, jak jeho blahodárných účinků využívají turecké i arabské ženy, které se jím v lázních natírají a poté nechají mast opakovaně působit. Harant líčí i různé typy palem a jejich plodin. Zaujal jej způsob, jak česači ovoce zdolávají jejich výšku, na niž nestačí žádný žebřík.

Ze zvířat si Harant všiml především těch, které znamenaly pro člověka nějaké nebezpečí a které Evropan v té době neznal. Jako dravce s vyceněnými tesáky Harant zobrazil vodního koně, hyppopotama neboli hrocha, o němž se v Egyptě doslechl, že tento býložravec zuřivě napadá a dokonce žere lidi. Hroch býval v Egyptě obávaným a proto i uctívaným zvířetem stejně jako krokodýl. Nejstarší doklady o uctívání hro-

Obr. 6. Schematická mapa Jeruzaléma

cha pocházejí z předhistorických dob, poslední z prvních století našeho letopočtu (*lucilililincin.blog.cz/0806/posvatna-zvirata-egypta*).

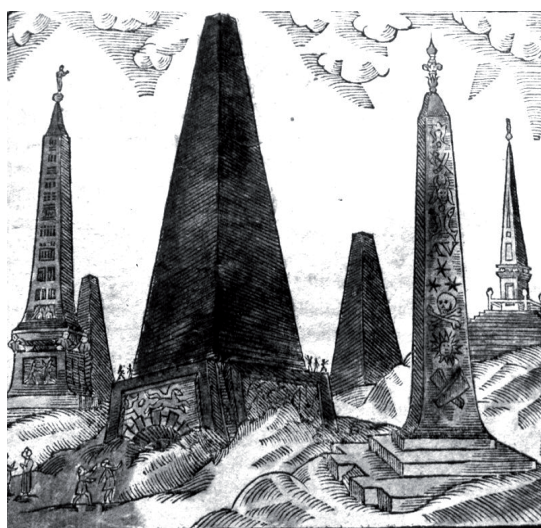
Harant dovedl podivuhodně přesně zachytit zvláště zvířata, s nimiž byl v bezprostředním kontaktu. Takové jsou jeho kresby žirafy, pštrosa, velblouda či koní, jež zachycuje v žánrových výjevech při jízdě či v případě velbloudů i při zdolávání jejich výšky.

Harantovi, zájímajícímu se o všechno co se týkalo Nilu, který jej přitahoval svou velikostí, jedinečností v dané krajině i nevyzpytatelným chováním při jarních záplavách, nemohlo uniknout, jak se z něho čerpá voda. Svůj popis důmyslné konstrukce dvou ozubených, do sebe zapadajících kol, poháněných volským spřežením, doplnil i velmi výstižnou kresbou (obr. 7). Široký rozliv Nilu Harantovi znemožnil návštěvu pyramid, které sice zahlédl z dálky při plavbě do Káhiry, jejich podobu si však nedovedl představit. Proto nakreslil jen jakési hřbitovní náhrobky, které s tisíciletými dominantami proslulého káhirského města mrtvých Gizou nemají nic společného (obr. 8). O egyptských pyramidách mohl podat mnohem věrohodnější zprávu polsko-litevský kníže Mikołaj Krzysztof Radziwiłł, zvaný „Sirotek“ (1549–1616), jenž vykonal pouť do Svaté země, Sýrie a Egypta v letech 1582–84. I tento potomek slavného litevského rodu konvertoval. Na rozdíl od Kryštofa Haranta však v opačném sledu – od kalvinismu ke katolicismu (Radziwiłł, s. 249–253). Tento zvědavý šlechtic, jenž napsal pozoruhodný renesanční cestopis, je pokládán za prvního polského egyptologa, protože pyramidy nejen shlédl, ale sestoupil i do jejich útrob a od místních Arabů zakoupil mumie a kamenné idoly, které hodlal přivést domů. Jejich koráb však při zpáteční cestě postihla tak krutá bouře, že byl nucen celý svůj expediční výtěžek vhoďit do moře, aby loď neztroskotala (http://www.egyptologia.pl/epr_eg1.html).

Jedny z nejzajímavějších kreseb Harant věnoval běžnému životu Arabů i Turků. Podrobně si všímá např. stravování. Vzhledem k tomu, že ve městě byl velký nedostatek otopu, doma se podobně jako v Jeruzalémě nic nevařilo. Všechno zařizovali

Obr. 7. K. Harant, Čerpadlo

Obr. 8. K. Harant, Pyramídy

podomní obchodníci, kteří roznášeli jídlo ve velkých koších na hlavách, aby ušetřili zájemcům cestu do domů, kde se vařilo ve velkých kotlích masité jídlo a různé luštěniny, rýže či obiloviny. Káhirske ženy se proto mohly věnovat jen péči o svůj zevněšek, k níž patřila i častá návštěva lázní, kam odcházely v doprovodu svých služebných. Nikdo jim v tom nesměl zbraňovat, protože to bylo součástí náboženských ustanovení. Harant, který se nad lenivostí místních žen podivuje, poznamenává, že takových příležitostí mohly ženy beztrestně využívat i pro jinou kratochvíli.

Bystrého pozorovatele, jakým český šlechtic nepochybně byl, zaujalo i jak přísný postih byl v Káhiře uplatňován za různé přestupky. Zatímco ve středověké Praze lakotné pekaře spouštěli s Karlova mostu do studené Vltavy, zde jim dali kolem krku dřevěný krunýř, opatřený zvonečky, na něž za potupné cesty Káhirou provázející Turek zvonil, aby všichni viděli, o koho se jedná. Nepoctivým kupcům, kteří neodměřovali správnou míru, zavěsili na hrdlo zvon či hliněný hrnec, na hlavu jim dali čepici s ocásky a pacholík je vedl za provázek, který jim protáhli nosem; vedle kráčející janičár tloukl do zvonu či hrnce, aby všichni slyšeli, že vedou takto potrestaného šejdíře. Všichni odsouzení museli zaplatit i značnou pokutu.

Při své charakteristice islámu věnuje Harant pozornost jak jejich svatostánkům, tak bohatě oděným kněžím v mohutných turbanech, kteří v rukou drží růžence. Při jejich probírání musí devětadevadesátkrát opakovat základní slova islámské modlitby, velebící Alláha. Harant vypočítává, kolikrát denně se muslim modlí a jak přísně musí dodržovat hygienu při vstupu do mešity, před níž bývají kašny s tekoucí vodou k omytí rukou a nohou. Haranta udivovaly důsledky religiozního fanatismu, vedoucího k tomu, že se lidé, kteří vykonali pouť do Mekky sami zbavovali zraku v přesvědčení, že již nic jiného vidět nemusejí. Bystrým Harantovým očím neuniklo ani jak se připravoval a prodával opíat zvaný samlat. Dával se vojákům před bitvou a užíval se i k pozvednutí nálady. Cestovatel neskrývá jeho negativní účinky, působící jako každá jiná droga.

Harant odsuzoval především vypočítavost na oko stavěné hluboké víry, která mnohdy sloužila jen k vlastnímu obohacení. S rozhořčením zobrazuje sebetrýznění dervišů, které vykreslil s dýkou v ruce a s jizvami po celém těle. V slovesném komentáři k tomu dodává, že se derviši při takových obřadech otupují samlatem, vyráběným z mladých makovic.

S despektem Harant píše o tureckých hadačích oděných stejně jako derviši jen do přehozených kůží. Podle Haranta se chovají úměrně tomu, jak bohatě jsou odměněni. Když dostanou málo, padnou na zem a předstírají úlek nad tím, co lidi toho města potká. Po velkých prosbách dělají, že se modlitbou přimluvili za jejich záchranu. Samozřejmě, že očekávají od posluchačů za svoji pomoc především patřičnou odměnu.

Při vypočítávání různých náboženských sekt Harant jmenuje zvláště jomailery, putující světem a živící se často řemeslem či milostnými službami (obr. 9). Chodí svobodně od domu k domu s knihou, z níž zpívají milostné písně, provázené výmluvnými gesty. Jejich protikladem jsou calendeři, kteří jsou naopak ctnostní již proto, že „kroužky železné aneb stříbrné, někteří na půl libry, jiní celé libry i víc stíží, kteréž skrze hanbu obřízky prostrčené nosí a vol neb nevol čistotu zachovati musejí“ (Harant, 1855, s. 239). V souladu se svým životem jsou také oblečení. Zatímco jomailer v Harantově vyobrazení má rozpuštěné dlouhé vlnité vlasy, je přepásán šerpou se

Obr. 9. K. Harant, Jomailer a Calender s kniham

zvonečky, které má zavěšeny na stužkách pod koleny a je obut v sandálech, calender má klobouk s trásněmi, krátký kabátec s kolárkem a holé bosé nohy. Prstem výmluvně ukazuje na knihu líčící ctnostný život (Hottenroth).

Harantovy kresby jsou neobyčejně cenným svědectvím o způsobu života obyvatel Palestiny a zvláště Egypta, kde se po turecké okupaci mísily kulturní tradice egyptských Arabů a Turků, jež pojilo totéž islámské vyznání. Z vlastní zkušenosti poznal i chování pouštních Arabů. Termínu beduín sice neužívá, ale podle líčení jejich expanzivního chování, kterého si povšimli všichni poutníci od Daniila přes Kabátníka až po Lukiana z doby Petra Velikého, je zřejmé, že jde právě o tuto komunitu. S jejím civilizačním procesem jsou ostatně problémy dodnes, protože pokusy o zavádění pouštních škol na Sinajském poloostrově většinou skončily neúspěchem. Beduínští rodiče si raději ponechávají děti doma jako pracovní sílu nutnou k přežití. Kromě neocenitelné hodnoty výpovědní však Harantovy kresby mají i nepochybnou cenu estetickou, svědčící o tom, že jejich tvůrce byl skutečně všestrannou renesanční osobností, tragicky zahubenou v politickém soukolí. S oficiálním uměním malířů, s nimiž se setkával na dvoře Rudolfa II., nesouvisí. Spíše navazují na tradici středověkého světského malířství, zachycujícího reálné cestopisné zážitky či na výtvarný doprovod populárních bestiářů. Je na nich však patrna i autorova obeznámenost s dílem Albrechta Dürera a s mistry italské renesance, kteří mu za jeho návštěv Itálie a zvláště pak za několikaměsíčního pobytu před odjezdem do Palestiny nemohli uniknout. Dřevoryty, které ještě více vynikají ve své kolorované podobě, mají v Harantově cestopise nezastupitelnou výpovědní hodnotu, výrazně obohacující sémantiku textu.

LITERATURA

- A. B.: *Křištof Harant z Polžic. Historické obrazy ze 16. a 17. věku*. Olomouc, 1862.
- ANTONÍN, Luboš: *Bestiář*. Praha: Půdorys, 2003.
- BACHTIN, M. M.: *Formy vremeni i chronotopa v romane. Očerki po istoričeskoj poetike*. In: Týž, *Voprosy literatury i estetiki*. Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1975.
- BAUMANN, H. *Schöpfung und Urzeit des Menschen im Mythos afrikanischer Völker*. Berlin 1936
- DANIIL: *Žit'je i choženije Daniila Rus'kyja zemli igumena*, 1104–07.
- Žitije i choženije Daniila, igumena Russkyja zemli. (Překlad do současné ruštiny.) In: *Putešestvija v Svjatuju Zemlju. Zapiski russkich palomnikov i putešestvennikov XIII–XX vv*. Moskva: Lepta, 1995.
- Putešestvija russkich ljuďe po Svjatoj Zemle*. Č. 1–2, SPb. Tip. Sacharova 1839. Toto vydání obsahuje deset redakcí Daniilova *Putování*, jejichž textové odlišnosti jsou komentovány v poznámkovém aparátu.
- Dějiny středověku I*. Praha: SPN, 1968.
- ELIADE, Mircea: *Mýty, sny a mystéria*. Praha: Oikymen, 1998, s. 52–63.
- GUZIJ, N. K. *Istorija drevnej russkoj literatury*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno-pedagogičeskoje izdatel'stvo, 1953.
- GUREVČ, A. I.: *Kategorii srednevekovoj kul'tury*. Moskva: Iskusstvo, 1972.
- HARANT, Kryštof: *Putování aneb Cesta z Království Českého do Města Benátek: Odtud po Moři do Země Swaté země Jůdské a dále do Egypta a velikého Města Kairu. Potom na Horu Oreb, Synai a swaté Panny Kateřiny, w pusté Arabij ležjící: Na dva Djly rozdělená: A Od Vrozeného Pána, Pana Krysstoffa Haranta z Polžic a z Bedružic a na Petce ec. Ržjmského Cýsaře geho milosti Raddy a Komornjka Léta 1598 sstiatně wykonaná y také pěknými Figúrami ozdobená*. Praha: Veleslavín, 1608. 1. d. 405 s., 2. d. 345 s.
- TÝŽ: *Křištofa Haranta z Polžic a z Bezdrůžic a na Pecce atd. Cesta z Království českého do Benátek, odtud do Země Sváté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a Sv. Kateřiny v pusté Arábii*. Spisů musejních č. XLVIII, Praha, v komisi u Františka Řivnáče d. 1, 1854, 294 s.; d. 2, 1855, 296 s.; vydal Karel Jaromír Erben, autor předmluvy, s. I–XXI.
- TÝŽ: *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdrůžic a na Pecce z království Českého do Benátek, odtud do země Sváté, země Judské a dále do Egypta a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v Pusté Arábii*. Podle vydání z r. 1854 (v komisi u Fr. Řivnáče) Praha: Panoráma, 1988, 194 s., přepsal František Kožík, autor Úvodu, s. 7–11; Ivan Hrbek, Dostov, s. 185–194.
- HASIŠTEJNSKÝ, Jan: *Putování k Svatému hrobu*. Vydal Ferdinand Strejček, Praha, Česká akademie (Sbírka pramenů, skupina I, řada II, č. 4) 1902.
- http://www.valka.cz/clanek_10817.html#ixzz0nG7nQkpi
- <http://www.cs.wikipedia.org/wiki/Apop>
- <http://www.lucilililincin.blog.cz/0806/posvatna-zvirata-egypta>
- http://www.egiptologia.pl/epr_eg1.html
- Itinerarium sacrae scripturae*, tj. *Putování svatých*. LP M.D.H na všecku Svatou Bibli obojího Zákona, vydávané Danielem Adamem z Veleslavína r. 1592.
- KLÁTIK, Zlatko: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava: SAV, 1968.
- KOLDINSKÁ, Marie: *Křištof Harant z Polžic a Bezdrůžic. Cesta intelektuála k popravě*. Litomyšl: Paseka, 2004.
- KREJČÍ, Karel: *Heroikomika v básnictví u Slovanů*. Praha: ČSAV, 1964.
- Křištof Harant – skutečnost a mýty*. Konference, Praha 26. 11. 2007 <<http://abicko.avcr.cz/cs/2008/2/07/krystof-harant-skutecnost-a-myty.html>>
- LICHAČEV, D. S. *Poetika drevnerusskoj literatury*. Leningrad: Chudožestvennaja literatura, 1971.
- NEJEDLÝ, Zdeněk: *Křištof Harant z Polžic 1621–1921*. Hudební knihovna čas. Smetana XXXII. Praha: Melantrich, 30 s.
- POTEBNJA, A. A.: *Estetika*. Moskva: Iskusstvo, 1976.
- POTOK, Chaim: *Putování. Dějiny Židů*. Praha: Argo, 2004.
- PREFÁT, Oldřich: *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny, to jet do krajiny někdy Židovské, země Sváté, do města Jeruzaléma k Božímu hrobu*, kterážto cestu s pomocí Pána Boha všemohúcího šťastně vykonal Oldřich Prefát z Vojanova léta Páně 1546. Vytištěno Janem Kozlem na Starém městě pražském v Domě M. Tomáše Mitisalimus 1563.

TÝŽ.: Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestyny, to jest do krajiny někdy Židovské, země Svaté, do města Jeruzaléma k Božímu hrobu, kteraužto cestu s pomocí Pána Boha všemohúcího šťastně vykonal Oldřich Prefát z Vojanova léta Páně 1546. V té pak cestě vypisují se položení mnohých měst i jiných věcí, o nichž se časté zmínky dějí v Starém i v Novém Zákoně, kteréž znáti potřebí je pro snazší vyrozumění Pisem svatých. Vesmír, Praha 1947. Doslov: Karel Hrdina, Prefátův život a dílo, s. 353–360.

Příhody Václava Vratislav z Mitrovic. 2. vyd. Praha: J. Otto, 1927.

RACEK, Jan: *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba.* D. I., Doba, prostředí a situace, 1970; d. II, Život, 1972; d. III, č. 1, Dílo literární a hudební, 1973. Spisy UJEP č. 149, 171, 184. Brno: UJEP, 1970–1973.

RADZIWIŁŁ, Mikołaj Krzysztof „Sireotka“: In: *Podróż do Zemi Świetej, Syrii i Egiptu*, PIW, Warszawa 1962, Kukulski, Leszek, *Posłowie*, 249–253. <http://www.egiptologia.pl/epr_eg1.html>

VYSTRČIL, Jaroslav: *Syn rebelův. Kulturní obraz ze 17. století.* Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005.

WORD AND IMAGE IN A RENAISSANCE TRAVEL-BOOK CHRISTOPHER (KRYŠTOF) HARANT OF POLŽICE AND BEZDRUŽICE JOURNEY FROM THE KINGDOM OF BOHEMIA TO THE HOLY LAND

**Daniil. Christopher (Kryštof) Harant. Holy Land. Egypt. Woodcuts. Word.
Drawing. Comparison.**

Travels to the Holy Land are the theme of a specific type of travel-book with regard to their sacred mission. Their transformations are demonstrated on a comparison of the Russian medieval pilgrimage described by Prior Daniil (1104–07) and the most famous Czech Renaissance travel-book by the nobleman, diplomat and musician Christopher Harant of Polžice and Bezdrůžice (1598). His work is notable for a number of his own illustrations, related to medieval miniatures that accompanied the most popular medieval travel book *Milion* by Marco Polo or the equally popular medieval bestiaries. However, they have significant information value, enriching the semantics of the text.

*Prof. PhDr. Danuše Kšicová, DrSc.
Ústav slavistiky Filozofické fakulty
Masarykova univerzita
Arna Nováka 1
602 00 Brno
ksicova@phil.muni.cz*